

Poniżej prezentujemy archiwalny artykuł autorstwa Tadeusz Nikiel z *Głos Gminy Wilkowice* Rok 2010 nr 5 s. 9.

Szpital Kolejowy w Wilkowicach (1930–2010) – NA PRZEŁOMIE DZIEJÓW KOLEJOWEJ SŁUŻBY ZDROWIA

Na łamach naszej gazety „Głos Gminy Wilkowice” w kilku krótkich odcinkach prezentowaliśmy historię powstania sanatorium przeciwgruźliczego dla pracowników Kolei Państwowych w Wilkowicach. Chciałbym ująć w logiczną i zrozumiałą całość wszystkie następujące po sobie fazy rozwoju i kształtowania się kolejowej służby zdrowia na terenie Śląskiej Dyrekcji Kolei Państwowych w Katowicach, obejmujące lata 1922–2010. Przedstawię również wcześniejsze rozwiązania dotyczące opieki lekarskiej nad kolejarzami w okresie, gdy ziemie te znajdowały się pod panowaniem prusko-niemieckim (Górny Śląsk), austriackim (Śląsk Cieszyński) czy rosyjskim (Częstochowa, Zagłębie Dąbrowskie). Obejmuje to dość dużą rozpiętość czasową, w której różne były historyczne i polityczne uwarunkowania rozwoju kolejowej służby zdrowia.

Rozwój kolejnictwa na Śląsku rozpoczął się już w połowie lat czterdziestych XIX wieku. Polska znajdowała się wtedy pod zaborami i nie było jej na ówczesnej mapie Europy. Spuścizna zaborcza, porządek pruski na Górnym Śląsku, austriacki na Śląsku Cieszyńskim oraz podział Śląska nowymi granicami państwowymi po I wojnie światowej postawiły przed katowickim okręgiem kolejowym w latach 1922–1945 trudne wyzwania w zakresie odbudowy i rozbudowy sieci kolejowej. W tym czasie na terenie dyrekcji katowickiej powstały nowe linie i łącznice kolejowe, a wiele stacji poddano modernizacji.

W 1930 roku wybudowano i oddano do użytku nowoczesne kolejowe sanatorium przeciwgruźlicze w Wilkowicach-Bystrej, które po przekształceniu w 1985 roku w szpital kolejowy funkcjonuje z powodzeniem do dnia dzisiejszego. Wraz z rozwojem sieci kolejowej i wprowadzaniem nowych urządzeń w dziedzinie transportu i komunikacji kolejowej zaszła konieczność znacznego wzrostu zatrudnienia na kolei. Dynamiczny rozwój kolei wymuszał na pracodawcach rozwój opieki lekarskiej nad pracownikami. Każde z państw wcześniej władających tą częścią Śląska organizowało służbę medyczną zgodnie ze swoim systemem kolejnictwa – na przykład w systemie niemieckim, obowiązującym do 1922 roku na Górnym Śląsku, funkcjonowały okręgi lekarskie.

Poniżej przedstawię dawne i współczesne osiągnięcia kolejowej służby zdrowia na Górnym Śląsku. Początki lecznictwa kolejowego przed przyłączeniem wschodniej części Górnego Śląska do Polski nierozłącznie wiążą się z początkami sieci kolejowej, które na Górnym Śląsku przypadają na drugą połowę XIX wieku, kiedy ziemie te znajdowały się pod prusko-niemiecką okupacją. Wraz z rozwojem górnictwa i hutnictwa następował szybki rozwój linii kolejowych. Najwcześniej rozpoczęto budowę kolei na terenach intensywnie industrializowanych, gdzie wprowadzano wielkoprzemysłową technikę maszynową do gospodarki narodowej. Wraz z rozwojem sieci kolejowej szybko wzrastała liczba pracowników wymagających opieki lekarskiej. Aby sprostać tym potrzebom, przystąpiono do zakładania kolejowych kas chorych.

Do najwcześniejszych należała Kasa Chorych na Kolei Wilhelma, działająca na Górnym Śląsku. Powołano ją do życia rozporządzeniem ministra robót publicznych w Berlinie z 22 lutego 1860 roku dla urzędników, pracowników pociągowych, maszynistów, asystentów stacyjnych, strażników i mistrzów kolejowych zatrudnionych na kolei Wilhelma. Kasa była autonomiczna, lecz znajdowała się pod nadzorem Dyrekcji Kolei Królewskich we Wrocławiu. Od 11 lipca 1895 roku przeniesiono ją pod nadzór Dyrekcji Kolei Państwowych – Koleje Górnosławskie w Katowicach, gdzie przemysł węglowy i hutniczy Górnego Śląska osiągnął rozkwit. Środki finansowe kasy pochodziły z odliczeń od wynagrodzeń (3,5 feniga od żonatych i 2 fenigi od kawalerów za każde 3 marki wynagrodzenia), oprocentowania w banku, darowizn i innych źródeł. Członkowie kasy mieli prawo do opieki lekarskiej i bezpłatnych leków, natomiast ich rodziny (żona, dzieci, ewentualnie krewni prowadzący wspólne gospodarstwo) płacili 50% za pomoc i leki. W tym czasie tworzone także fundusz emerytalny, który od 1877 roku zastąpiono funduszem gwarantowanym, zapewniającym utrzymanie dotychczasowych funduszy i zapomóg. W dyrekcji katowickiej działała również Powszechna Kasa Chorych Kolei Żelaznych w Katowicach. Zgodnie z ustawą z 5 czerwca 1913 roku uprawnienia do pomocy lekarskiej mieli wszyscy pracownicy nieetatowi, a świadczenia były obowiązkowe.

Spór polsko-niemiecki po I wojnie światowej w sprawie przynależności Górnego Śląska znalazł wyraz w plebiscycie i trzech powstaniach śląskich. W wyniku podziału plebiscytowego Polska otrzymała wschodnią część Górnego Śląska, która wraz z częścią Śląska Cieszyńskiego (uzyskanego w sporze z Czechosłowacją) od 1922 roku tworzyła autonomiczne województwo śląskie. Ostateczne przyjęcie sieci kolejowej na obszarze wschodniego Górnego Śląska przez administrację polską nastąpiło 18 czerwca 1922 roku, a utworzono wówczas Dyrekcję Kolei Górnosławskich w Katowicach. W Warszawie Ministerstwo Komunikacji, na mocy dekretu z 2 listopada 1918 roku, powołało nowe struktury organizacyjne lecznictwa kolejowego. W lipcu 1919 roku powstał odrębny Wydział Sanatoryjny, a zarządzeniem z 18 października 1923 roku wydzielono Biuro Sanitarne-Kolejowe jako organ kierowniczy. Początkowo po przejęciu sieci kolejowej po zaborach władze kolejowe organizowały służby na wzór tych istniejących wcześniej na danym terenie. Tak stało się w przypadku Dyrekcji Kolei Górnosławskich w Katowicach, gdzie rozporządzeniem z 18 lipca 1922 roku na polskim obszarze Górnego Śląska utworzono 35 okręgów lekarskich.

Pracownicy kolejowi nie otrzymywali lekarstw ani nie mieli uprawnień do leczenia szpitalnego, z wyjątkiem poszkodowanych na służbie. Lecznictwo było więc pewnego rodzaju przywilejem, a leki pracownicy etatowi mogli sobie zapewnić poprzez dobrowolne ubezpieczenie w kasie związkowej. Już pod koniec XIX wieku kolejowa opieka lekarska była dostępna na ziemiach polskich pod obcym panowaniem. Wszędzie przestrzegano wymagań

zdrowotnych na stanowiskach pracy związanych z ruchem pociągów. Znaczny rozwój kolejowej służby zdrowia i przyznanie pracownikom szerszych uprawnień do opieki medycznej nastąpiły dopiero w okresie międzywojennym. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w dyrekcjach kolejowych na ziemiach wcześniej pod panowaniem prusko-niemieckim urzędnicy służby liniowej oraz wyżsi urzędnicy służby zewnętrznej nie mieli początkowo uprawnień do pomocy lekarskiej. Dopiero na mocy rozporządzenia wykonawczego Ministra Kolei z 26 grudnia 1924 roku państwowa pomoc lekarska objęła wszystkich.

Tadeusz Nikiel